

зичної духової культури. Ним розроблені лекційні курси з дисциплін “Інструментознавство”, “Техніка гри на духових інструментах”, “Історія оркестрових стилів”. Ураховуючи наявність сформованої львівської школи духового виконавства та її вихід на європейську арену, останніми роками наукова думка мистця більше сконцентрована на узагальненні досвіду, вивченні технічних особливостей львівського духового виконавства в її історичному аспекті. У цьому контексті виділяємо рукописне дослідження професора В’ячеслава Цайтца “Духове виконавство у Львові. 1939–1990 роки”.

Окрім вищесказаного, В.Цайтц є автором ряду проектів концертних циклів, присвячених творчості М.Лисенка, С.Людкевича та інших українських композиторів, організатором конкурсів, фестивалів. Він брав участь у роботі журі всеукраїнських і міжнародних конкурсів (всеукраїнський дитячо-юнацький фестиваль-конкурс “Срібний дзвін” (м. Ужгород), міжнародні конкурси молодих виконавців на дерев’яних духових інструментах ім. Дмитра Біди (м. Львів), міжнародний конкурс виконавців на мідних духових та ударних інструментах ім. Степана Ганича (м. Львів)), призначався головою державних екзаменаційних комісій у вищих і середніх музичних навчальних закладах.

Таким чином, діяльність професора, заслуженого діяча мистецтв України В’ячеслава Цайтца характеризується наполегливістю, великою активністю та багатогранністю, яка сприяла його становленню як незвичайної особистості, яскравого й талановитого виконавця, композитора, музикознавця. Усіх, хто спілкувався з мистцем, вражали його енциклопедичні знання не лише в музиці, а й у різних питаннях українського мистецтва, історії, філософії, літератури, живопису й астрономії. В’ячеслав Цайтц напрочуд відкрита, сердечна, інтелігентна людина, яка є яскравим прикладом вірного служіння музиці. Високий професіоналізм, відданість обраному фаху, постійне прагнення до самовдосконалення – характерні риси життєвого та творчого стилю мистця. Його спадщина, як наукова, так і творча, заслуговує на подальше широке дослідження.

1. Цайтц В. Спогади / В’ячеслав Цайтц // Ірина Крих – особистість, музикант, педагог. – Львів : Ліга-Прес, 2005. – С. 20–43.
2. Доленко В. 150 – вік / В. Доленко // Музика. – 2004. – № 4. – С. 22.
3. Кафедра духових та ударних інструментів // Сторінки історії Львівської державної музичної академії ім. М.В.Лисенка. – Львів : Сполом, 2003. – С.79–87.
4. Цайтц В. Симфонічні оркестри республіки: Львівський / В. Цайтц // Музика. – 1972. – № 5. – С. 6–7.

В статье рассматривается жизненный и творческий путь известного украинского композитора, педагога, исполнителя-гобоиста Вячеслава Цайтца. Определено влияние общественной среды Львова на формирование творческой личности творца.

Ключевые слова: В.Цайтц, гобойная школа, Львов, общественная среда.

The creative and life experience of the well-known Ukrainian composer, musician, pedagogue, oboe-performer Vicheslav Tsaits is considered in this article. We also defined the influence of society environment of Lviv on the development of creative personality of the creator.

Key words: V.Tsaits, an oboe school, Lviv, a society environment.

УДК 78.071.1: 159.9.07
ББК 88.454

Антоніна Кот

ДЕЯКІ ШТРИХИ ДО ПСИХОЛОГІЧНИХ ПОРТРЕТІВ Й.С. БАХА ТА Г.Ф.ГЕНДЕЛЯ У СВІТЛІ ПЕРСОНОЛОГІЧНИХ ТЕОРІЙ ПОЧАТКУ ХХ ст.

Автор статті розглядає варіант аналізу психологічних структур особистостей Й.С.Баха та Г.Ф.Генделя у світлі персонологічних теорій А.Адлера, К.Г.Юнга, Е.Еріксона. На їх основі створені психологічні портрети композиторів.

Ключові слова: Й.Бах, Г.Гендель, психологічний портрет, психологія особистості, персонологічна теорія.

Методологія сучасного мистецтвознавства тяжіє до міждисциплінарних взаємозв’язків, прагне інтегрувати та консолідувати свій дослідницький потенціал. Музикознавство активно

йде назустріч таким, здавалося б, маргінальним відносно нього наукам, як психологія, соціологія, медицина, інформатика тощо.

Особливо цікавими та перспективними, на наш погляд, є перетини музикознавчої думки з креативною психологією та психологією особистості. Кожен композитор – це унікальний мікрокосм, сповнений споглядальних рефлексій, філософських роздумів, суперечностей, протиріч, внутрішніх і зовнішніх конфліктів. Внутрішній світ митця вартий окремої, пильної уваги – адже не лише творчий доробок є неоціненним скарбом для дослідників, але й те, що відбувалося по той бік музичних шедеврів: якою людиною був геній у щоденному житті, наскільки сильними й безпосередніми були проєкції особистості на творчість. Відтак вибір теми зумовлено недостатньою актуалізацією візії композиторської особистості персонологічними теоріями ХХ століття. Створюючи широкий дискусійний простір, обраний аспект є доволі контроверсійним – спробу його вирішення на даному етапі можна вважати робочою гіпотезою.

Метою пропонованої статті є прагнення поглибити уяву стосовно багатовимірності особистісної структури митця та мотиваційного комплексу його художньої інтенції.

Для реалізації поставленої мети ставимо перед собою такі завдання:

- ознайомитися з провідними психологічними теоріями особистості ХХ століття;
- екстраполювати окремі положення деяких персонологічних теорій у річище психології особистості та деяких проблем творчого самоздійснення обраного кола мистецьких постатей.

Об'єктом дослідження є сутність персонологічних концепцій А.Адлера, К.Г.Юнга, Е.Еріксона, предметом – життєдіяльність двох знакових представників німецької традиції ХVIII століття – *Й.С.Баха та Г.Ф.Генделя*.

Отже, персонологія – наука про особистість, що ґрунтується на системному використанні різних дослідницьких стратегій. Цей напрям академічної психології трактує особистість як феномен, що інтегрує в собі безліч характеристик людини й охоплює широкий спектр психічних процесів, які зумовлюють модуси поведінки в різних ситуаціях. Існує чимало персонологічних теорій, які суттєво різняться між собою, однак їх більшою чи меншою мірою можна звести до трьох магістральних шкіл:

- 1) психодинамізм (поведінка людини детермінується взаємодією глибинних інстинктів, бажань, мотивів, потягів, фобій тощо);
- 2) біхевіоризм (людина трактується як слухняна та пасивна жертва певних життєвих обставин);
- 3) гуманістична психологія (ідеалізація людини як такої, що перебуває в процесі безперервного самовдосконалення).

Наша увага фокусуватиметься на історично первинному *психодинамічному* напрямі дослідження творчої особистості. *Зігмунд Фройд*, його засновник, доклав максимум зусиль для розбудови персонології. Саме автор концепції психоаналізу створив першу класичну теорію особистості, яка нанесла нищівний удар пануючим на початку ХХ століття моральним нормам. Учений запропонував складний і водночас плідний шлях для осягнення тих аспектів психічного життя людини, які вважалися “темними”, прихованими, трансцендентними. Історичне значення теорії віденського психоаналітика полягає в тому, що вона викликала до життя безліч похідних персонологічних течій. Серед них виділимо ті, які, на наш погляд, органічно резонують стратегії вивчення мистецьких постатей різних історичних епох, зокрема, доби *бароко*.

Насамперед хотілося б увиразнити деякі світоглядні установки, особливості світосприйняття та творчого процесу митців цієї епохи.

Бароко входить у континуум світової культури трагічним усвідомленням кризи ренесансної віри в можливість розв'язання протиріч між реальним та ідеальним, духовним і матеріальним, природним і божественним, емоційним і раціональним. Це зробило його часом “втрачених ілюзій”. Гармонійна цілісність буття не витримала перевірки реальністю; політичні, релігійні, етичні, естетичні, гносеологічні та інші конфлікти виявилися нерозв'язаними, перетворивши драматизм в основну емоційну “барву” епохи. Домінуючим стає новий тип світогляду, що трактує буття як динамічне, змінне та глибоко конфліктне. Головний порядок життєустрою полягав у протиріччях й осягався через протиріччя. Антиномії співіснують у культурі бароко, створюючи своєрідну атмосферу, сповнену нестійкості та тривоги. Творча особистість бароко більше відчувала й мислила, аніж діяла; музика втілювала її емоції та імпульси, але не

волю. Драматизм світовідчуття посилювався, але він мав ще доволі скутий характер, і тому в музиці знаходив не дієве, а радше споглядально-механістичне втілення. Бароко пронизують нескінченні ламентатії про марність людського існування (наприклад, Б.Паскаль: "... я не знаю, звідки я прийшов, не знаю, куди піду... Ось моя позиція: вона сповнена нікчемності, слабкості та мороку..." [6, с.31]; К.Монтеверді: "Минуле вмерло, майбутнє не народилось, теперішнє втрачене" [6, с.64]).

Антитетична сутність композиторської творчості бароко проявляється в тому, що старі ідеї "мистецтва – ремесла" тісно переплітаються з новою концепцією "винахідництва". Дедалі вагомніше місце починає займати творчий дар, який усвідомлюється як вроджена здатність конструювати звуками риторичні фігури. Маніфестується думка Веркмайстра, що "музикантами народжуються, а не стають" [6, с.145]. Водночас від митця вимагається володіння чималою сумою знань, феноменальною пам'яттю та ерудицією.

Митець бароко – не раб власних почуттів, він творить, керуючись гострою проникливістю, його уява направляється волею. Творчість – це не переживання, не вираз власного "Я", а тяжка, щоденна праця, що приносить кошти на прожиття.

Розглядати особистості Г.Ф.Генделя і Й.С.Баха як співвідносні постаті видається вельми плідним і показовим. Обом композиторам виявилася напрочуд близькою духовна атмосфера часу, з його прагненням створювати велетенські, грандіозні музичні фрески. Водночас важко знайти людські характери, психологічний зміст яких був би настільки далеким і непорівняним між собою, як у Баха та Генделя.

Розглянемо деякі риси психологічних портретів названих композиторів, ґрунтуючись на окремих положеннях персонологічних теорій А.Адлера, К.Г.Юнга й Е.Еріксона.

У світлі теорії *Альфреда Адлера* постать здорової людини можна розглядати як самоусвідомлену та самовизначену цілісність. Згідно з поглядами віденського психолога, творча особистість формується на перетині генетичної спадковості та впливів соціокультурного середовища. І все ж першоімпульсом становлення митця є наявність потужного креативного потенціалу, який дає можливість вільно будувати траєкторію власної професійної самореалізації.

Чим як не проявом творчої сили є цілеспрямованість і наполегливість *Баха*, його постійне прагнення самовдосконалення та естетичне піднесення всього, що його оточувало. Варто згадати окремі найбільш показові факти. Так, будучи від природи дуже обдарованою особистістю, німецький митець вирізнявся винятковою працездатністю та гіперактивністю – "хто не присвячує себе кожен день мистецтву, той ... ніколи не зможе написати твір, про який знавці могли би сказати, що він абсолютно досконалий та вивершений. Лише безперервні вправи можуть стати запорукою справжньої майстерності" [10, с.79]. Бах завжди працював на повну силу, абсолютно "розчиняючись" у творчості; у композитора "не було причин замислюватися над тим, чому він мав би вкладати у музику менше, ніж мав і міг дати..." [10, с.50]. Підсумовуючи дані спостереження, слід особливо підкреслити такі риси, як одержимість, фанатизм у прагненні фахового росту, перфекціонізм як свідоме професійне кредо. Одним з перших це констатував його син Карл Філіп Емануель, який колись висловився, що "світ звик бачити у Баха лише шедеври" [10, с.56].

Якщо ж розглядати щоденне життя композитора, то тут прослідковуємо тяжіння до комфорту та побутового затишку. Гранична економність і заощадливість були спрямовані на постійне поліпшення гідних умов життя для своєї великої родини, яку композитор любив і цінував над усе. Не слід забувати й про те, що Й.С.Бах прагнув піднесення рівня музичної культури в тих містах, де він жив і працював.

Особистість *Г.Ф.Генделя*, як і Й.С.Баха, ми, згідно з теорією А.Адлера, можемо розглядати як взірць творчої й особистісної цілісності. Гендель був сильною та могутньою індивідуальністю, він знав, чого хотів, і йшов до своєї мети, якою б неосяжною вона не була. Поєднуючи у своїй особі властивості плодovitого композитора та успішного імпресарію, митець сам шукав сфери реалізації власних чеснот, сміливо й рішуче переїжджав в іншу країну, шукав могутніх покровителів і можливостей виконання власних творів, сміливо модернізував жанри, які вабили його талант. Адаптивні процеси в Генделя протікали дуже швидко, він ніколи не розчаровувався з приводу власних невдач. Життя митця можна порівняти з кульовою блискавицею, яка, влетівши до кімнати, відбивається від усіх перешкод, на які нашттовхується.

У Генделя не було однієї мегаідеї на відміну від Й.С.Баха; його творчий потенціал розвивався багатовекторно, беручи від життя все, що воно йому давало. Саме тут варто зауважити, що Гендель був добре знайомим із різнонаціональною музикою свого часу, вивчав її із захопленням і, перепускаючи через себе, трактував по-новому. На базі засвоєння різноманітних традицій музичного мистецтва великої історичної епохи Гендель створив свій яскраво індивідуальний спосіб мислення.

Повертаючись до теорії Альфреда Адлера, не можна залишити поза увагою його *класифікацію типів особистості*. Згідно з нею постать Баха можемо віднести до *соціально-корисного типу*, який вирізняється високим рівнем соціального інтересу та достатньо потужною активністю. У персоні ж Генделя не все так ясно та прозоро. Будучи цілісною, гармонійною, здоровою та самодостатньою особистістю, композитор виявляє риси керуючого типу, беручи до уваги самовпевненість та амбіційність натури. Варто згадати хоча б не дуже приємний випадок з Й.Маттезоном у театрі. Як зазначає Ромен Ролан, "...при виході ... вони вступили в рукопашний бій..." [9, с.31]. Причиною цієї, здавалося б банальної, сутички стало те, що Гендель усвідомлював свою геніальність і не міг більше зносити зверхнього ставлення з боку старшого колеги.

Наступний класик європейської психологічної думки – *К.Г.Юнг*, творець *аналітичної психології*, яка вважає особистість результатом взаємодії вроджених схильностей, а також надає великого значення інтеграції протилежних рис характеру для гармонізації фізичного та психічного здоров'я. Загальновідомою є юнгіанська *теорія архетипів* як "латентних слідів пам'яті людства" [11, с.200]. "Архетипи (гр. arche – початок та typos – форма, зв'язок) – це деякі універсальні моделі, що спонукають індивідуум мати певні відчуття чи думати певним чином стосовно даного об'єкта або ситуації" [11, с.209].

З точки зору психоаналітичної концепції, *архетип персони* – це наш публічний імідж, тобто те, як ми себе проявляємо в стосунках з іншими людьми. Персона сублімує множинність ролей, які ми граємо відповідно до соціальних вимог. У розумінні Юнга, персона має на меті справляти враження на інших чи приховувати свою справжню сутність. Дозволимо припустити, що як у Баха, так і в Генделя цей архетип є домінуючим. Обидва композитори вміли "змінювати маски", пристосовуючись до різних ситуацій і людей, що їх оточували. Прояви персони в Баха можемо спостерігати, аналізуючи його поведінку в різних ситуаціях. Добрий сім'янин і люблячий батько – у колі сім'ї, зібраний, цілеспрямований і навіть трохи відсторонений – у роботі, щирий, добрий і комунікабельний з друзями, упертий, дратівливий, агресивно налаштований і схильний до конфліктів із недоброзичливцями. Варто зазначити, що в Баха архетип персони є більш розвинутий, аніж у Генделя. Георг Фрідріх був більш імпульсивною особистістю й тому не міг так майстерно приховувати свої емоційні спалахи. Та все ж таки й у нього спостерігаємо риси цього універсального символу – варто згадати вміння пристосовуватися до змін у вподобаннях публіки, соціальних обставин тощо.

Окрім теорії архетипів, Карл Густав Юнг відомий ще й тим, що створив *теорію життєвих установок, ego – спрямованості особистості*. Дійшовши висновку, що пара протилежних орієнтацій "екстраверсія – інтроверсія" є недостатньо глибокою для того, щоб якнайповніше розкрити відмінності в ставленні людей до світу, Юнг розширив свою типологію, включивши в неї додаткові психологічні функції.

Спробуємо співвіднести концепцію Юнга з мистецькою й людською особистістю Й.С.Баха. Перш за все слід визначитися з його психологічною структурою. Нам видається, що композитор був персоною, в особистості якої тісно переплітаються екстраверсія й інтроверсія. Аргументом на користь екстравертності митця є його відкритість, гостинність, готовність у будь-який момент допомогти й прислужитися ближньому, активна зацікавленість світом, що його оточує, людьми, що живуть навкруги, живий інтерес до всього, що відбувається в соціокультурному середовищі. Водночас не можна оминати увагою й ознаки інтровертності в натурі Й.С.Баха: це потреба в самозаглибленні, самоаналізі. Отже, одна ego – установка не може існувати ізольовано, що й спостерігається в Баха. Пріоритети впродовж життєвої перспективи зміщуються: екстраверсивний юнацький максималізм із плином часу органічно трансформується в зрілу інтровертивно-філософську рефлексію. Як і кожна пересічна людина, німецький геній був наділений усіма чотирма психічними функціями: мисленням, почуттями, відчуттями, інтуїцією, причому домінантною в композитора, на наш погляд, була *інтуїтивна функція*.

Тепер звернемося до постаті Генделя. У цього митця активно домінує екстравертивна налаштованість. Варто згадати його невгамовну творчу та життєву активність, уміння швидко адаптовуватися до умов оточуючого середовища, хист мандрівника. Що ж стосується психологічних функцій, то нам видається, що в композитора переважаючим є *відчуття*. Симптоматично, що осліпнувши, Гендель перестав творити, оскільки пріоритетним у нього було зорове, візуальне світосприйняття.

Ще один відомий європейський персонолог – *Ерік Еріксон* – автор *епігенетичної теорії*. Описані Еріксоном “вісім універсальних вікових стадій” – його найбільш оригінальна та важлива ідея, сенсом якої є принцип поступового духовного дозрівання. Кожна стадія життєвого циклу настає у певний визначений час (“критичний період”), відтак повноцінно функціонуюча особистість формується шляхом послідовного проходження всіх стадій. Зміна психосоціальних стадій супроводжується *кризами* – тобто поворотними моментами в житті кожного індивідуума як наслідок досягнення певного рівня психологічної та соціальної зрілості. Інакше кажучи, кожна з восьми фаз життєвого циклу характеризується властивим саме даному періоду еволюційним набутком – як позитивним, так і негативним. Якщо конфлікт розв’язується задовільно, це гарантує динамічний розвиток особистості в майбутньому; протилежний варіант призводить до деградації та спаду життєвої енергії.

Епігенетична теорія Еріксона активно кореспондує з життєписами та особистостями Й.С.Баха та Г.Ф.Генделя. Щоправда, картина априорі не може бути повною, адже ми практично не маємо інформації про становлення композиторів на стадіях раннього дитинства, тобто від народження до 6 років. Певні припущення можуть виникати починаючи із четвертої, *латентної стадії*, що триває від 6 до 12 років. Бах упродовж саме цього відтинку часу втрачає батьків, що сприяє розвитку самостійності та витривалості в досягненні поставлених цілей. Що ж стосується Генделя, то в нього ця стадія відзначається особливою цілеспрямованістю. Будучи дитиною, він причарував своїм талантом герцога, і відтак батько врешті-решт дозволив майбутньому композиторові професійно займатися музикою. Георг Фрідріх починає ранні студії із Цахао, що визначило перспективу на все подальше життя. Упродовж цього часового відтинку Гендель рік за роком утверджує свою компетентність і потрібність у суспільстві.

Підліткова стадія (12–19 років) – вельми важливий період у сенсі становлення особистості. Саме тоді, згідно з теорією Еріксона, формується *его* – тотожність людини, яка є підґрунтям її подальших трансформацій. Й.С.Бах у цей період, точніше – з 15 років, є цілком самостійним майстром, і ми можемо з упевненістю стверджувати, що вихід із цієї вікової кризи був позитивним, кризи ідентичності не відбулося, композитор зміг пристосовуватися до умов оточуючого світу. Гендель на цій стадії епігенетичного розвитку набуває такої риси характеру, як повага до волі батька – вступ до університету на юридичний факультет можна розцінювати як акт безмежної шани та пієтету.

Рання зрілість (20–25 років) – час, коли особистість може “поєднати свою ідентичність з ідентичністю іншої людини без застережень, що втратить дещо в собі” [11, с.231]. Вихід із даної кризової ситуації переважно здійснюється через кохання. У біографії Баха згадки про перше кохання і шлюб збігаються з 22-літтям композитора. Це майже з математичною точністю відповідає хронографу Еріксона. У Генделя стадія ранньої зрілості пов’язана з пошуком постійного місця проживання та продуктивної творчої діяльності. Можна стверджувати, що саме тепер митець прагне стабільності.

Середня зрілість – найбільш тривалий етап становлення особистості. Період зрілості в Баха характеризується фантастичною продуктивністю. Це час піклування про добробут дітей, стан суспільства, у якому будуть жити та працювати наступні генерації видатної династії Бахів. Власливо, суспільно-громадська, педагогічна й творча діяльність композитора була спрямована саме на досягнення цих життєвих набутоків. Гендель, маючи твердий ґрунт під ногами, цілковито віддається творчості. Щоправда, у 1730-х роках плетуться численні інтриги проти його театру, провалюються постановки, у пресі публікуються критичні рецензії та статті, композитор зазнає фінансового краху і, зрештою, його розбиває параліч. Але, будучи особистістю із сильною нервовою системою, він вистояв і повернувся до творчості й активної суспільно-громадської діяльності.

Пізня зрілість характеризується прагненням до підсумування, інтеграції та переоцінки всіх попередніх стадій прожитого життя. Можна припустити, що ця епігенетична стадія розпочалася в

Баха значно раніше, аніж нормативні 65 років, оскільки, передчуваючи власну смерть, митець прагнув “встигнути переглянути” прожите. Він був тим, хто міг упокорено, упевнено й твердо сказати, що задоволений власним життям. Як стверджує один із перших біографів Й.С.Баха Форкель, “життя не відмовило йому ані в коханні, ані у дружбі, ані у великому визнанні” [10, с.78]. Останнє, трагічне десятиліття біографії Генделя пов'язане зі сліпотю. Через неї митець не міг творити музику, бо, як зазначалося вище, був людиною із зоровим сприйняттям світу. Але він не впав у відчай, а продовжував активно працювати, зокрема, диригував своїми творами. Можна з упевненістю констатувати повну его – інтеграцію особистості Генделя.

Наостанок хотілось би підкреслити той факт, що особистості Баха та Генделя є достатньо складними для реконструкції, оскільки вони, перш за все як “цехові” музиканти, не прагнули суб'єктивного самовиразу в музичних образах (хоча цей процес уже розпочинається, але радше на інтуїтивному рівні). Досліджувати риси особистості з опорою на епістолярну спадщину є також складно, оскільки їх кількість украй недостатня; крім того, листи Й.С.Баха, що збереглися, написані в стриманому, офіційно-ввічливому тоні. Але безсумнівно залишається той факт, що Бах і Гендель зуміли відстояти власну творчу незалежність, не зважаючи на всі життєві перешкоди й колізії. І хоч їх життєві шляхи були тернистими, та все ж то були щасливі долі геніальних музикантів, що змогли віддзеркалити в музиці світовідчуття свого буремного часу. Про це свідчать спокій, просвітлення та душевна рівновага в останні роки життя.

Таким чином, персонологічний розгляд композиторських особистостей, що належать до однієї епохи, національної традиції та вікової генерації, суттєво поглиблює існуючі погляди й уяви на типи життєздійснення, світоглядні установки, поведінкові моделі, що знаходять яскраво індивідуальне відображення в площині творчої діяльності. Розглянута тема спонукає до роздумів і подальших досліджень, матеріал статті не вичерпує її сповна. Але навіть скромна спроба дослідження деяких рис психологічної структури особистостей геніальних композиторів демонструє, що цей вектор наукових спостережень є актуальним і заслуговує детальної уваги з боку сучасної музикознавчої думки.

1. Грубер Р. И. Гендель / Р. И. Грубер. – Л., 1935. – 125 с.
2. Документы жизни и деятельности Иоганна Себастьяна Баха / [сост. Х.-Й. Шульце ; пер. с нем. и коммент. В. Ерохина]. – М. : Музыка, 1980. – 271 с.
3. Друскин М. С. Иоганн Себастьян Бах / М. С. Друскин. – М. : Музыка, 1982. – 383 с.
4. Каган М. С. Проблема барокко в искусствознании и культурологии / М. С. Каган // Режим доступа: <http://anthropology.ru>.
5. Ливанова Т. Н. Западноевропейская музыка XVII–XVIII веков в ряду искусств : исследование / Т. Н. Ливанова. – М. : Музыка, 1977. – 528 с.
6. Лобанова М. Западноевропейское музыкальное барокко: проблемы эстетики и поэтики / М. Лобанова. – М. : Музыка, 1994. – 320 с.
7. Мейнел Э. Иоганн Себастьян Бах. Хроника жизни, изложенная его вдовой Анной Магдаленой Бах, урожденной Вюлькен / Э. Мейнел ; пер. с англ. С. Грохотова. – М. : Классика – XXI, 2000. – 184 с.
8. Павлій Г. Інтроверсія та екстраверсія як типологічна пара розрізненості музичного мислення / Г. Павлій // Українське музикознавство. – 1988. – Вип. 23. – С. 62–73.
9. Роллан Р. Гендель / Р. Роллан. – М. : Музыка, 1984. – 256 с.
10. Форкель И. Н. О жизни, искусстве и о произведениях Иоганна Себастьяна Баха / И. Н. Форкель ; пер. с нем. Е. Сазоновой. – М. : Музыка, 1974. – 168 с.
11. Хьелл Л. Теории личности / Л. Хьелл, Д. Зиглер. – 3-е изд. – С.-Пб. : Питер, 2007. – 607 с.
12. Швейцер А. Иоганн Себастьян Бах / А. Швейцер. – М. : Музыка, 1964. – 728 с.

Автор статті розглядає варіант аналізу психологічних структур особистостей Й.С.Баха та Г.Ф.Генделя в світлі персонологічних теорій А.Адлера, К.Г.Юнга, Е.Еріксона. На їх основі створені психологічні портрети композиторів.

Ключевые слова: *Й.Бах, Г.Гендель, психологічний портрет, психологія особистості, персонологічна теорія.*

The article analyses a psychological structures of Bach's and Handel's personalities in the light of Adler's, Jung's, Erikson's theories.

Key words: *Y.Bakh, G.Gendel', psychological portrait, psychology of personality, psychological theory.*